

Mera kärnkraft? Frukostseminarium om den framtida svenska kärnkraftsproduktionen

Referat av Max Brimberg

Sverige står vid ett vägskäl när det gäller den framtida elförsörjningen. Nästan halva Sveriges elproduktion kommer från ålderstigna kärnkraftverk som behöver bytas ut eller ersättas med annan produktion. Frågan om vem som bör äga den framtida kärnkraftsproduktionen och hur marknaden kan öppnas upp för flera nya och alternativa ägare stod i fokus under ett frukostseminarium på IFN.

Seminarieret utgick från en ny forskningsrapport, *Kärnkraft på marknadsmässiga villkor*, av fil. dr. Sven-Olof Fridolfsson och docent Thomas Tangerås. Båda författarna är forskare inom IFN:s forskningsprogram Elmarknadens ekonomi. Rapportens rekommendationer kommenterades av en inbjuden panel bestående av Torbjörn Wahlborg, Sverigechef för Vattenfall, Daniel Johansson, statssekreterare på Näringsdepartementet, och Mats Gustavsson, vd för Industrikraft och energiansvarig på Boliden. Därpå följde en livlig diskussion med publiken som leddes av Martin Ådahl, vd på tankesmedjan Fores.

Kärnkraft på marknadsmässiga villkor

Thomas Tangerås inledde med att ge kort bakgrundsbild till rapporten. Alliansens energiöverenskommelse 2009 och Riksdagens beslut om att dagens tio aktiva reaktorer får ersättas med nya, väcker ett antal intressanta frågor som t.ex. om ny kärnkraft behövs och, om så är fallet, vem som ska bygga och driva kärnkraften. Och hur säkerställer vi att nödvändiga investeringar kommer till stånd?

Den svenska elmarknaden avreglerades 1996 och en av tankarna kring liberaliseringen var att nya investeringsbeslut skulle bygga på marknadsmässiga villkor. Men ett stort problem för nyinvesteringar är, enligt Tangerås, de olika inträdesbarriärer som kännetecknar den svenska elmarknaden. Ett sådant är att dagens ägare av kärnkraftverken, Vattenfall, Eon och Fortum, kan blockera nyinträde av kärnkraft. Enligt riksdagens beslut måste varje ny reaktor ersätta en befintlig reaktor och den nya reaktorn får endast producera el efter att en befintlig reaktor stängts ner. Dessutom får de nya reaktorerna bara byggas på befintlig mark. Mark ägs i dag av de tre kärnkraftsbolagen vilket i praktiken ger dem monopol på den mark som får användas till att bygga nya reaktorer.

I rapporten gör Tangerås och Fridolfsson en jämförelse mellan den svenska och den mer effektiva finska kärnkraftsproduktionen. Ända sedan 1980, då beslutet togs om att avveckla svensk kärnkraft, har den svenska kärnkraften gått med lägre kapacitetsutnyttjande än den finska, som är ungefär jämgammal med den svenska. Sammantaget motsvarar skillnaden i kapacitetsutnyttjande hela produktionen i en svensk genomsnittsreaktor, enligt Tangerås. Det finns en eventuell risk för att de nuvarande ägarna underutnyttjar den befintliga kapaciteten eller underinvesterar i ny kapacitet för att kunna hålla elpriset uppe, enligt forskarna. Att produktion dessutom samägs av Vattenfall, Eon och Fortum ökar de tre energiproducenternas marknadsmakt.

Öppet anbudsförfarande som lösning

Forskarnas förslag för att öka effektiviteten är att låsa upp den svenska marknaden för kärnkraftsproduktion och att rätten att bygga och driva nya kärnkraftverk ska auktioneras ut i ett öppet anbudsförfarande. Målsättningen med förslaget är att skapa samhällsekonomiskt lönsamma

investeringar genom att riva dagen inträdesbarriär och låta de mest lämpade ägarna driva kärnkraftverken.

Sven-Olof Fridolfsson beskrev hur ett anbudsförfarande, dvs. en auktion, skulle kunna läggas upp. Så många investerare som möjligt, såväl nuvarande som andra potentiella ägare, bör uppmuntras att delta i anbudsförfarandet, eftersom en ökad konkurrens om de licenser som ges ut ökar sannolikheten att hitta effektiva ägare och få till stånd lönsamma investeringar. Ett samägande mellan elintensiv industri och elbolagen är önskvärt, enligt Fridolfsson. Genom att ta tillvara kundintresset i den elintensiva industrin kan reaktordriften effektiviseras. Som exempel på detta lyfte Fridolfsson fram Finland där effektiviteten är slående hög i den kärnkraftsproduktion som ägs via konsortium mellan energiföretagen och elintensiv basindustri. För att ytterligare förstärka konkurrensen på kort sikt skulle kärnkraftsproducenterna tvingas sälja en del av produktionen i förväg via så kallade virtual power plant-auktioner.

Fridolfsson avslutade presentationen med några sammanfattande meningar: Anbudskonkurrens skulle bryta ner inträdesbarriärerna. Genom att skapa budgivning om driften av nya reaktorer skulle de mest lämpade operatörerna singlas ut och vi skulle få de mest lönsamma investeringarna, givet att det finns aktörer som anser det lönsamt att investera i ny kärnkraft.

”Det existerar ingen marknadsmakt”

Torbjörn Wahlborg, Sverigechef för Vattenfall, var i sin kommentar starkt kritisk till rapporten. För det första tyckte Wahlborg att diskussionen om samägande av kärnkraften och de tre energiföretagens marknadsmakt var helt felaktig och irrelevant. – Frågan är en grundligt utredd, detta är inte problem. Vi har en fullständigt transparent elbörst där det inte finns några tecken på marknadsmakt. Det finns i dag ingen ekonomisk vinning att hålla tillbaka produktionen i kärnkraftverken. Produktionspriset är mycket lägre än marknadspriset och det är lönsamt att producera så mycket el som möjligt. Om man i framtiden skulle förbjuda olika former av gemensamma investeringar och samägande mellan producenterna tror Wahlborg inte att man kommer att se mycket nyinvesteringar i kärnkraft framöver.

I frågan om att tvinga elbolag att sälja el på termin reagerade Wahlborg kraftigt och menar att det är ”på gränsen till ett oseriöst förslag att tvinga elbolag att sälja på termin” och ifrågasatte hur marknadsmässigt det är att tvinga fram försäljningen av el.

”Auktioner är inte lösningen”

Wahlborg trodde inte på auktioner som en lösning för de eventuella investeringsproblemen för ny kärnkraftsproduktion. Problemet ligger snarare i att ny kärnkraft är dyr och att för få är beredda att investera. Att delta i ett anbudsförfarande är dessutom extremt kostsamt då det kostar flera miljarder kronor att ta fram en projektbeskrivning och ett genomarbetat anbudsunderlag.

Wahlborg avslutade med att poängtera sin skepsis till att ny kärnkraft över huvudtaget kommer att byggas. Enligt honom är det politiska och ekonomiska klimatet tillsammans med det dagens volatila elpris inte en särskilt stabil grund för investering i nya svenska reaktorer. Dock ställde han sig inte negativ till ny kärnkraft om förutsättningarna finns.

Daniel Johansson, statssekreterare på Näringsdepartementet, och näst högst ansvarig för regeringens energipolitik, tyckte liksom Wahlborg att det finns ett antal frågetecken kring ett anbudsförfarande och en rad tekniska frågor kring effekten av ny kapacitet. Enligt Johansson råder i dag stabila villkor

för energimarknaden vilket enligt all tillgänglig litteratur är en viktig grundsten för fungerade marknader. Att då ändra befintliga villkor och förutsättningar är inte helt okomplicerat och måste noga analyseras utifrån hur det påverkar dagens marknad. Johansson lyfte fram att det viktiga är att diversifiera elproduktionen, dels för att öka hållbarheten och dels för att minska sårbarheten för kunderna. Johansson framhävde att det i en globaliserad värld finns många exogena variabler som påverkar priset och att han tror att de företag som kommer att lyckas bäst framöver är de som skapar en dynamisk och pragmatisk förhållning till produktion. Vi kommer, enligt Johansson, att få se en framtid där det blir allt viktigare med internationellt rörliga verksamheter och att dessa kommer att välja att etablera sig i regioner med en kolsnål energiproduktion.

Låt lämplighet och intresse avgöra

Mats Gustavsson, vd för Industrikraft och energiansvarig för Boliden, inledde sin kommentar med att konstatera att Sverige inte är det mest attraktiva landet för just kärnkraftsproduktion sett ur ett lönsamhetsperspektiv. Gustavsson såg inte heller en auktion som den bästa lösningen, utan tyckte snarare att de som faktiskt är intresserade av att bygga ny kärnkraft ska få möjligheten att bedömas utifrån sin lämplighet, oavsett om man i dag är energiproducent eller konsument. Inom den elintensiva industrin finns en vilja och ett intresse för att investera i ny kärnkraft för att därigenom säkra tillgången på el och ge industrin stabilare elkostnader. Den avgörande punkten för att motivera nyinvesteringar i kärnkraften är dock nivån på elpriset. Den elintensiva industrin konsumerar i dag ca 30 TWh och klarar inte av dagens volatila priser och den ökade exponeringen mot osäkra marknader i EU.

”Våga släppa marken”

Under den avslutande frågestunden ställde publiken många frågor.. Det blev bl.a. en intensiv diskussion om varför inte Vattenfall kan tänka sig att sälja en del av den befintliga marken till basindustrin om nu intresse för att investera i ny kärnkraft finns.